

FIKİH-KÜLTÜR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KADIN VE HUKUKU

Mustafa YILDIRIM *

Öz

Cumhuriyet döneminde kadının sosyal hayatın içine daha fazla girmesi, önceki dini ya da sosyal anlayış ve uygulamaların tenkit ve değerlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu tenkit ve değerlendirmeler daha çok İslam dininin kadına bakışı üzerinde yoğunlaşmış ve bu hususla ilgili olumsuzlukların hemen tamamı İslam dinine yüklenmiştir. Basın yayın organlarından ders kitaplarına varıncaya kadar hemen her yerde İslam dinine haksız ve bilimsel olmayan ithamlar yapılmıştır. Bazı bilim adamlarımız da savunmacı bir yaklaşımla konuyu ele alan bilimsel makale ve kitaplar yayınlamışlardır. Fakat yaşanmış tarihi tecrübeler ve gerçek hayatta yaşananlarla bu eserlerde yazılanların çok örtüşmediği de bir vakiadır. Bu çelişkinin bir usûl hatasından kaynaklandığı kanaatindeyiz. Sözüünü ettiğimiz ve hatalı olarak nitelediğimiz “usûl” meselesi aslında günümüz İslam algısı açısından da geçerlidir.

Kadın ve hukuku ile ilgili Kur’an ve sahih sünnette eleştirisi konusu edilen hususlar, tarihi bağlar ve şartlar dikkate alınarak incelendiğinde sorun olmaktan çıkmaktadır. Müçtehitler farklı şartlarda farklı hükümler çıkarmışlar, gerektiğinde zamanın icaplarına göre hükümleri değiştirebilmişlerdir. Dolayısıyla fıkhi hükümler dinin kendisi değil, insan üretimi olan dini yorumlardır. Fıkıhtaki kadın hukuku ile ilgili hükümleri genel bir bakışla incelediğimizde, hâkimlik yapmaktan devlet başkanı olmaya, şahit olmaktan boşanma davası açmaya, velayetten vesayete, kocasına itaatten aile ilişkilerine kadar pek çok konuda çok farklı hükümlerle karşılaşırız. Bu hükümler günümüz şartlarında makul olmayabilir. Bunları o günün şartları çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Zira her dönemin, coğrafyası, kültürü, imkân ve ihtiyaçları farklıdır. Mezheplerin farklılığının ana sebeplerinden biri de budur. O halde kadın hukukuyla ilgili bugün için olumsuz görülen bazı hükümleri bu çerçevede değerlendirmek ve İslam dinine mal etmemek gerekir. Biz bu çerçevede konuyla ilgili düşüncelerimizi ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Fıkıh, Kur’an, Kültür.

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, mustafa.yildirim@deu.edu.tr

Abstract

In the Context of Islamic Jurispence (Fıqh) an Cultural Relations

The inclusion of women more into the social life of the Republican era has brought with it criticism and evaluation of previous religious or social understanding and practices. This criticism and evaluations are more focused on the view of the Islam about women and almost all negativity in that point have been attributed to the Islamic religion. From press to the publication of textbooks almost everywhere unfair and unscientific accusations were made about Islam. Some scientists also have published scientific articles and books on the issue with a defensive approach. But it is a fact that historical experience and experienced real life also does not overlap with the ideas written in this works. We believe that this discrepancy is due to a procedural error. The “procedural” issues we mentioned and described as defective are also actually available today in terms of the perception of Islam.

Most of the issues related to woman and her rights in Quran and Sunnah, which are the subject of criticism, lose their problematic character when examined in the historical and cultural conditions. It is not to be forgotten that Mujtahids had given different provisions in different circumstances and they change their decisions/judgments if necessary. Jurisprudential provisions therefore are not the religion itself but its changeable and conditional comments of scholars/faqih. When we examine the provisions of fıqh regarding women with an overview, we encounter many different provisions from being a judge to a president, being a witness to seeking a divorce, a guardianship (velayet) to tutelage (vesayet), obedience to her husband to family affairs. All these provisions may not be reasonable in today’s world. These should be assessed in terms of the day. Because every time the geography, culture, facilities and needs are different. This is one of the main causes of the sectarian differences. In that case some negative provisions relating to women are to be considered in this context and should not be Islam itself. We will try to put forward our thoughts on the subject in that frame.

Key Words: Woman, Fıqh, Quran, Culture.

Giriş

Güçlü toplumlar yaşam biçimlerini oluşturan değerleri tartışma ihtiyacı hissetmezler. Bu genelde böyledir. Çünkü fiili bir durum vardır ve sahip oldukları güç daha iyiyi araştırmaya psikolojik bir engeldir. Toplum gücünü kaybetmeye, işler yolunda gitmemeye başlayınca zihinlerde “ne oluyoruz?” sorusu başlar ve dibe vurunca da “nerede yanlış yaptık?” düşüncesiyle sorgulamalar ve hesaplaşmalar gündemin tam ortasına yerleşir. Osmanlı devletinin

yıkılmaya yüz tuttuğu bir dönemde yayınlanan Sebilürreşad ve İslam Mecmualarında çıkan yazılara baktığımızda bu gerçeği bütün çıplaklığıyla görmekteyiz. O günkü tartışmalar ve arayışlar Cumhuriyet dönemiyle birlikte uzun bir sekteye uğramamış olsaydı bugün sorunların çözümü noktasında en azından usûl açısından daha iyi ve ileri bir seviyede olunabilirdi.

Cumhuriyeti kuran irade sözü edilen sorgulama ve hesaplaşma yoluyla sorunları çözme yerine toplumun önceki yaşam biçimini oluşturan değerleri toptan reddetmeyi ve toplumu batı medeniyetinin değerlerine göre şekillendirmeyi tercih etmiştir. Bu düşünceyi gerçekleştirme yönünde, bir taraftan çeşitli inkılâplar yapıp, uygulamada sosyoloji kurallarına aykırı yollar denenirken diğer taraftan da toplumun cumhuriyet öncesi hayat tarzını şekillendiren değerlere insaf ölçülerini aşan haksız ithamlar yöneltilmiştir. Bu kabilden olmak üzere üzerinde en çok tartışılan konulardan biri kadın haklarıyla ilgilidir.

Cumhuriyet döneminde kadının sosyal hayatın içine daha fazla girmesi, önceki dini ya da sosyal anlayış ve uygulamaların tenkit ve değerlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu tenkit ve değerlendirmeler daha çok İslam dininin kadına bakışı üzerinde yoğunlaşmış ve bu hususla ilgili olumsuzlukların hemen tamamı İslam dinine yüklenmiştir. Basın yayın organlarından ders kitaplarına varıncaya kadar hemen her yerde İslam dinine haksız ve bilimsel olmayan ithamlar yapılmıştır. İlhan Arsel'in "Şeriat ve Kadın" adlı eserini okuyan her insaf sahibi bu tespitimize hak verecektir.

Yenilmişliğin ve dibe vurulmuşluğun oluşturduğu ruh haliyle ilmi ciddiyetine inandığımız çok değerli bazı bilim adamlarımız da savunmacı bir yaklaşımla konuyu ele alan bilimsel makale ve kitaplar yayınlamışlardır. Ayrıca üniversitelerde konuyla ilgili lisansüstü tezler hazırlanmıştır. Fakat yaşanmış tarihi tecrübeler ve gerçek hayatta yaşananlarla bu eserlerde yazılanların çok örtüşmediği de bir vakıadır. Bu çelişkinin bir usûl hatasından kaynaklandığı kanaatindeyiz. Bu hata, itham ve iddia sahipleri açısından da geçerlidir. Fakat onlar, konuyu bütün yönleriyle ortaya koymakla yükümlü olanlara nispetle daha az sorumludurlar. Zira sonuçta bu itham sahipleri kendilerine sunulan İslam algısı üzerinden iddialarını ileri sürmektedirler.

Sözünü ettiğimiz ve hatalı olarak nitelediğimiz "usûl" meselesi aslında, günümüz İslam algısı açısından da geçerlidir. Fakat bu konunun, içinde şiddetli tartışmaları barındırdığını da göz ardı etmemek gerekir. Temelde usûl-i fıkhıdaki "hüsün-kubuh" konusundaki farklı yaklaşımlardan kaynaklandığını düşündüğümüz bu tartışmalara girmeden ve fakat ister istemez bir tarafın

görüşleriyle genel olarak örtüşebilecek olan düşüncelerimizi ortaya koymaya çalışacağız.

1. Kur'an ve Kadın

Kadın konusunda fihhi bakış açısına geçmeden önce, Kur'an'daki kadınlarla ilgili tenkide sözde mahal oluşturan ayetleri yukarıda açıklamaya çalıştığımız usûl açısından kısa bir değerlendirmeye tabi tutmak yerinde olacaktır. Zira fihhin ilk ana kaynağı olan Kur'an'da kadına nasıl bakıldığının anlaşılabilmesi için, öncelikle Kur'an'ın nasıl sağlıklı ve doğru bir şekilde anlaşılabilmesine dair usulü belirlememiz gerekmektedir. Aynı yerindelik daha dar çapta sünnet/hadisler için de geçerlidir.

Bu konuda bize yol gösteren ayetlerin başında, İbrahim suresinin 4. ayeti gelmektedir. Bu ayette Yüce Allah, *“Biz her peygamberi, vahyimizi kolayca açıklayabilmesi için kendi halkının diliyle gönderdik”* buyurmaktadır. Bunun böyle olması da kaçınılmazdır. Zira sünnetullah denen Allah'ın varlık âlemine koyduğu yasalar gereği, dünyada herkesin anlayacağı ortak bir dil bulunmamaktadır. Yani dillerin farklı farklı olması Allah'ın yasası gereğidir (Rum, 30/22). O halde Yüce Allah'ın, gönderdiği peygambere de kendi kavminin diliyle vahyetmesinden daha tabii bir şey olamaz. Sağlıklı iletişim kurmak, ancak bu yolla mümkün olacaktır. Burada şu soru akla gelmektedir: Dille kastedilen, sadece muhatabın anlayacağı bir cümle yapısı ile salt mana aktarımı mıdır? Yoksa muhataplarıyla sağlıklı iletişim kurabilmek için o dile ait edebi sanatlar, kıssalar, toplumun zihin raflarında bulunan sosyal ve kültürel değerler, ibadetten ekonomiye, hukuktan sanat ve eğlenceye kadar o toplumun yaşam tarzına dair bütün unsurlarla hitap etmek midir? Hiç şüphesiz ikinci şıkta ifadesini bulan bir usûl ve üslup da olmalıdır. Sağlıklı iletişim ancak bu yolla mümkün olacaktır. Zira “dil” denen kavram, ancak sözünü ettiğimiz unsurlarla sağlıklı bir iletişim aracı olma özelliği kazanmış olur. Sonuç olarak, aşkın bir varlıktan gönderilen vahyin ifade biçimi, yerden biten, yani o günün şartlarında yaşanan yerel gerçeklerle şekillenmiş olmaktadır.

Hz. Peygamber bir Araptır. Dolayısıyla kendisine vahyolunan Kur'an da Arapça indirilmiştir. İçinde yabancı dillerden Arapçaya giren kelimeler olmasına rağmen son vahyin dili Arapça olarak vasıflandırılmıştır. Arapça zengin bir dildir ve Allah'ın muradını pek çok veçhesiyle ifade edebilecek bir anlatım gücüne sahiptir. Fakat aynı zamanda yukarıda sözünü ettiğimiz yerel gerçekleri de içinde barındırmaktadır. Kur'an'ı anlama çabaları, bu vasıfları

haiz bir dille indirilmiş olan bir vahiy algısıyla birlikte değerlendirildiği takdirde sağlıklı bir netice verecektir.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi aynı usulün, fikhın ikinci ana kaynağı olan sünnet için de geçerli olduğunu söylemek daha kolaydır. Çünkü Arap bir peygamberin Arap bir topluma hitabında iletişimin beşeri unsurları her zaman ön planda olacak ve sözünü ettiğimiz yerel gerçekler daima hitabın önemli bir unsurunu oluşturacaktır.

Kaldı ki, Hz. Peygamber (S.A.V) dönemindeki kadınların sosyal konumlarına bakıldığında o şartlarda dahi bazı hususlarda bugünkünden çok daha ileri konumda olduğunu görüyoruz. Kadınların, camiye gelip cemaatle namaz kılmak, mescitte itikafa girmek, mescitte yapılan genel toplantılara katılmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, evini ihtiyaç sahiplerine açmak, misafirin sofrasına hep birlikte oturup yemek yemek, erkek misafirlere hizmet etmek, savaşa katılıp askerlere iâşe ve ilaç desteği vermek, hayızlı dahi olsa bayram günü namazgâha gidip namaza ve dualara katılmak gibi pek çok etkinlikte bulunduğunu biliyoruz (Abdulhalim Ebu Şakka: 45). Kaynak olarak zikrettiğimiz söz konusu eser incelendiğinde, özellikle Hz. Peygamber (S.A.V)'ın hayatında kadınların ne kadar eşitlikçi bir konuma sahip oldukları açıkça görülecektir.

1.1. Nisa 34. Ayet

1.1.1. Erkeğin Kadına Üstünlüğü

Ayetin başında geçen “kavvâmûn” kelimesi tartışmaların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu kelime “alâ” ile kullanıldığında “otorite sahibi”, “terbiyeci”, “âmir” “kendisine itaat edilmesi gereken âmir”, “koruyup gözetici”, “yönetici” gibi anlamlara gelmektedir. Klasik dönem müfessirleri ayete anlam verirken öncelikle kadına tahakkümü ifade eden anlamları tercih etmişler, Reşid Rıza, İbn Aşur ve Tantavi gibi son dönem müfessirler ise daha çok kadına şefkati ve onu koruyup kollamayı ifade eden anlamı öne çıkarmışlardır. Bu da gösteriyor ki, zengin bir anlam içeriğine sahip bir kelimeyi her âlim yaşadığı ortamın şartlarına göre anlamlandırmakta ve kendi döneminin algı biçimine göre hüküm çıkarmaktadır.

Peki, Allah'ın muradı hangisidir? Buna bizim karar vermemiz asla mümkün değildir. Her âlim bu kelimedenden kendi döneminin aile ve sosyal şartlarına uygun olacağını düşündüğü bir anlamı tercih etmiştir. Bu durumda din adına

günümüzdeki kadın algısına ters düşen anlamlar gündeme geldiğinde suçlanacak olan Kur'an mıdır? Yoksa şimdi bize olumsuz görünen ve fakat kendi dönemine uygun olduğunu düşündükleri anlamları tercih eden âlimler midir? Ya da bu âlimlerin bu tür tercihlerini hiçbir değerlendirmeye tabi tutmadan ve günümüz aile hayatı ve sosyal şartlarını dikkate almadan olduğu gibi bugüne aktaran sözüm ona ilahiyatçılar mıdır?

Diğer taraftan ayetin devamında Yüce Allah, erkeğin bu niteliği ile ilgili biri vebî diğeri kesbî olmak üzere iki gerekçe sunmaktadır.

Vebî olan, yaratılış özellikleri bakımından kadın ve erkeğin farklılık arz etmesidir. Erkek, beden gücü ve bir kısım harici zorluk ve sıkıntılara dayanıklılık bakımından daha üstündür. Bu basit bir gözlemlerle anlaşılabilir ve de bilimsel bir gerçektir. En azından bedensel spor müsabakalarının kadınların ve erkeklerin kendi aralarında ayrı ayrı yapıldığını, yarışma derecelerinin ve rekorlarının kadınlar ve erkekler olmak üzere ayrı değerlendirildiğini hepimiz biliyoruz. O halde günümüz kadın algısı açısından “kavvamun” kelimesine “koruyup gözeten, işlerini çekip çeviren” anlamı vermemiz, erkeğin bu tür üstünlüğü sebebiyle doğru bir mana olur. Hatta bu durum, dış dünyanın zorluklarından koruma yönüyle kadına bir lütuftur.

Kesbî olan ise erkeğin “ailenin geçimini sağlaması”dır. Bu durum aslında önceki gerekçenin doğal bir sonucudur. Ayette ifade edilen husus, fitri farklılıktan kaynaklanan toplumsal bir olgunun, indiği dönemin sosyal ve ekonomik şartlarının bir gereği olduğu gibi günümüz dünyasında da büyük çapta geçerliliğini sürdürmektedir. Günümüzde pek çok çağdaş ülkenin medeni hukuklarında ailenin reisi erkek olarak tanımlanır. Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta daha fazla yer alması bu gerçeği pek değiştirmemektedir.

Peki, farz muhal özellikle nafaka konusunda erkekle kadın rol değiştirse, ayeti nasıl anlamamız gerekir? İbn Aşur'un konuyla ilgili değerlendirmesi bize bir ışık tutmaktadır: “Ayetteki “mâ”lar mastariyye ya da mevsule olmaya elverişlidir. Mastariyye anlamı verildiği takdirde, kadını koruyup gözetme ve onun nafakasını temin etme durumu, Allah'ın lutfu olarak anlaşılabilir. Mevsule anlamı verildiği takdirde ise, erkek için zikredilen bu vasıflar, insanların konuyla ilgili (o günkü) bilgilerinden dolayı zikredilmiş olabilir” (İbn Aşur, 1984: 39). İbn Aşur'un “mâ”nın mevsule olmasına dayanan ikinci yorumu, nafaka temini ile ilgili zaman içinde oluşabilecek rol değişimleri ile ilgili hususa da açıklık getirmektedir. Dolayısıyla koca ile hanımın ev masraflarına

birlikte katkı sundukları bir ailede, erkek hanımının “kavvam”ı olmayacaktır (Ali, 2015: 225).

1.1.2. Geçimsizliği Giderme Yöntemleri

Nisa 34. ayette diğerk bir önemli konu, yuvayı yıkacağından endişe edilen kadınların ıslah edilmesi için önerilen üç yöntem ve bunlardan üçüncüsü olan böyle bir kadının dövülmesi meselesidir.

Öncelikle yöntem meselesiyle ilgili bazı hususları ortaya koymamız gerekiyor. İnsan ilişkilerinde hikmetli sözler, güzel öğütler, sabır, teenni, te-bessüm, teşekkür, değerli hissettirme, dinleme, aracı gönderme gibi değişik çağlarda yaşayan ve farklı kültürlere mensup her insan için geçerli genel yöntemlerden söz edebiliriz. Sözüünü ettiğimiz bu yöntemler zaman ve şartlara göre değişmeyen insan fıtratıyla ilgilidir ve genel olarak iyi sonuç alma vesileleridir. Bir de içinde yaşanan toplumun kültürü, değer yargıları, hayat tarzları, imkânları, kişilerin eğitim durumu, beklentileri ve kişilik yapıları gibi özel durumlar söz konusu olabilir. Böyle durumlarda söz konusu şartların gereği olarak iyi sonuç almayı gerçekleştireceği düşünülen bazı özel yöntemlerin olması da kaçınılmazdır. Mesela olumsuz bir davranışı gözlemlenen kişilerden bazısını bir kaş çatma veya küçük bir sitemle uyarmak mümkün olurken bazısı için daha farklı yöntem ve müeyyideler gerekebilmektedir. Dolayısıyla insan ilişkilerinde sağlıklı sonuçlar alınabilmesi için bu tür özel yöntemleri de göz önünde bulundurmak gerekir.

En son ve en mükemmel kitabın göndericisi olan Yüce Allah’ın, muhataplarına vahyini ulaştırırken sözüünü ettiğimiz genel ve özel iletişim yöntemlerini kullanmamış olması düşünülemez. Hitabın kitaba dönüştürülmüş şekli olan Kur’an-ı Kerim’de, bunun örneklerine sıkça rastlamaktayız. İletişimin genel yöntemleri, evrensel mesajlar taşıyan bir kitabın vazgeçilmez unsurudur. Özel yöntemler ise daha önce sözüünü ettiğimiz İbrahim suresi 4. ayetin bir gereğidir. Vasiyetle ilgili bir ihtilafı gidermeye dair yargılama usulü ile ilgili olarak nazil olan Maide suresi 106. ayetteki yargılamanın zamanı ve zımmen yeri ile ilgili ifadeler bu konuya güzel bir örnektir. Ayette konuyla ilgili şahitlerin dinlenme zamanı olarak, “namaz sonrası” ifadesi zikredilmektedir. Müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre buradaki namaz “ikinci namazı”dır ve yargılama yeri de “mescit”tir. Çünkü insanların çoğunlukla toplanma zamanı bu vakittir ve o günün yargı mekânı da mescittir. Yaklaşık on bin nüfuslu Medine’de gayrimüslim ve münafıklar çıkarıldığında, iki-üç bin civarında

mümin yaşıyor ve bunlar da birbirlerini tanıyorlardı. Dolayısıyla yargılama zamanı ve yeri ile ilgili önerilen bu özel yöntem, o günün şartlarıyla ilgili gerçeklik ilkesiyle örtüşüyor ve sağlıklı bir sonuç almaya vesile olabiliyordu. Tamamen ayetin geldiği ortam ve şartlara göre şekillenen bu özel yöntemin, bugünün metropollerinde aynen uygulanmasının imkânsızlığı izahtan varestedir. Zira böyle bir konunun bugünkü mekânı adalet kurumlarıdır ve hak arama mekânı olarak bu kurumlara müracaat etmek Kur'an-ı Kerim'e aykırılık olarak değerlendirilemez.

İlişki ve iletişime dair yöntemlerle ilgili uzun sayılabilecek bu izahtan sonra ayete dönersek, ayette iffetsiz, geçimsiz ve söz dinlemeyen hanımlarla ilgili üç yöntem önerilmektedir: Nasihat etmek, yataklarında yalnız bırakmak ve dövmek.

Hemen ilk bakışta anlaşılabilceği gibi, Kur'an-ı Kerim genelden özele doğru yöntemler sıralamıştır. Nasihat/öğüt vermek, insan ilişkilerinde genel geçer bir yöntemdir. Belki bugün bunu “eşinizle problemlerinizi karşılıklı konuşun” şeklinde de anlayabiliriz. Çünkü konuşmak pek çok yanlış anlamayı giderdiği gibi, sorunlara birlikte çözüm bulma yollarını da açar. Karşılıklı sağduyuyla konuşulduğunda değil kişisel, uluslararası problemlerin dahi rahat çözüldüğünü çok iyi biliyoruz. Yüce Allah bize öncelikle bu genel yöntemi önermektedir.

Bu yöntem sonuç vermediği takdirde ikinci olarak, Yüce Allah tamamen Kur'an'ın indiği toplumun yaşam biçimiyle alakalı bir öneri getirmektedir: Hanımların yataklarında yalnız bırakılması. Bazı araştırmacılar bu yöntemin kadınların onurunu kıracağı, kendilerini aşağılanmış hissedeceği ve böylece serkeş ve geçimsiz tavrından vazgeçireceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Böyle bir izah, bu yöntemin de genel geçer bir yöntem olduğu sonucunu doğurur ki, kanaatimizce bu isabetli bir yorum değildir. Çünkü geçimsizlik sebebiyle sıkıntı yaşanan ailede zaten yatakların ayrılması çoğu kere doğal bir durumdur. Kızgın ve küskün bir hanım, eşinin yanında yatmamasından çok da rahatsız olmaz. Dolayısıyla sözü edilen yoruma dayanarak bu yöntemin genel bir yöntem niteliğiyle sorunu çözmesi söz konusu olamaz.

“Hanımların yataklarında yalnız bırakılması” yönteminin vahyin geldiği dönemin sosyal yapısı ve evlerin yapısal durumuyla yakın ilişkisi olduğunu düşünüyoruz. Şöyle ki: Öncelikle o dönemde sosyal yapı olarak çok eşlilik mevcuttu ve bir de cariyelik müessesesi vardı. Evlerin yapısal durumu olarak da, kişinin hanesindeki odaları yan yana bulunmakta, kapı yerine per-

de gerilmekte, duvar ve çatı yalıtımı açısından da son derecede yetersiz bir nitelikteydi. Eşiyle problem yaşayan kişinin birlikte kalması gerektiği halde onu yatağında yalnız bırakması, yan odada başka bir eşi ya da cariyesiyle birlikte olması, yani onun yerine yasal da olsa başka bir kadını tercih etmesi kadın psikolojisi açısından ciddi bir sorun oluşturur. Dolayısıyla eşiyle arasında problem oluşturan davranışını düzeltmediği sürece başka birinin kendine tercih edileceği duygusu kendisi için engelleyici bir yaptırım olur ve sorunun çözülmesine belli ölçüde katkı sağlar.

İzah etmeye çalıştığımız biçimdeki şartların bulunmadığı günümüzde bu yöntemin işlevsel olduğunu düşünmek çok gerçekçi değildir. Dini ve hukuki anlamda başka eş seçeneğinin bulunmadığı bir ortamda böyle bir yöntem, kadına ceza değil belki bir lütuftur. Ancak mutlaka bir fayda aranacaksa eşiyle yatağını ayırdığı süre sonunda kocanın ıslah-ı nefis olacağını düşünebiliriz!

Bunca izah, çok tartışılan yöntemin, yani ayetteki geçimsiz kadınların dövülmesi ile ilgili ifadenin anlaşılmasına bir zemin oluşturmasına matuftur.

Kur'an ayetlerinin önerdiği yöntemlerle ilgili açıklamaya çalıştığımız bakış açısını dikkate almadan yapılan anlamlandırmaların ve yorumların, modern insanın algı biçimiyle örtüşmemesi karşısında ayetin lâfzî anlamıyla ilgili zoraki arayışları taacüple karşıladığımızı belirtmeliyiz. Zira ayetin nüzul sebebiyle ilgili rivayet, başta Taberi olmak üzere hemen bütün kaynaklarda yer alır ki, ana hatlarıyla şöyledir: Ensardan birinin karısıyla arasında bir tartışma oldu ve adam karısını tokatladı. Kadın Hz. Peygamber'e gelerek durumu anlattınca, Peygamber kadının da ona vurmasına hükmetti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu ve Allah Resulü, "Biz bir şey murad etmiştik ama Allah'ın muradı farklı tecelli etti" buyurmuştur. Bu rivayet gösteriyor ki, konu dövmekle alakalıdır. Tartışmanın odağında "Vadribûhünne" ifadesi yer almaktadır. "Darb" kelimesi kullanım şekline göre farklı anlamlara gelmekle birlikte asıl ve öncelikli anlamı "dövmek"tir. Kelamda aslolan manay-ı hakikattir (Mecelle m. 12). Ancak "manay-ı hakiki müteazzir oldukda mecaza gidilir (Mecelle m. 61). Bu kelimeye "ayrılın", "boşayın" gibi anlamlar vermek mümkün olsa bile, bu öncelikle siyakla, yani ayetin devamıyla bağdaşmaz. Ayetin devamında "Eğer sonunda söz dinleyip itaat ederlerse, artık onlar aleyhine bir yol, bir bahane aramayın" ifadesi yer almaktadır. Kocasından boşanıp ayrılan kadının itaat edip söz dinlemesi ne anlam ifade eder ki..! Ayete verilen daha başka garip anlamları burada zikre değer bulmuyoruz.

Ayette sözü edilen dövmenin “yaralayıp berelemeden” ve “hafifçe” dövmek olduğunda hemen bütün müfessirler müttefiktir. Ayrıca Hz. Peygamber’in, “Gündüz dövüp geceleyin onunla nasıl birlikte olacaksınız?” buyurarak kadınlarını dövnenleri kınadığı bilinmektedir.

Yaralayıp berelemeden ya da hafifçe de olsa, dövmek bir şiddet hareketidir ve günümüz insanına izah edilmesinde güçlük çekilen husus budur. Bu izah güçlüğüne gidermenin yolu, kelimeye zoraki farklı anlamlar vermek değil, yukarıda izahına çalıştığımız yöntemi kullanmaktır. Kur’an-ı Kerim bu konuda ilk olarak genel bir yöntem önermiş, ikinci olarak o günün sosyal yapısı içinde anlam ifade eden özel bir yöntemi zikretmiştir. Bunların işe yaramaması durumunda ise, tamamen o günkü toplumda yaygın olan ve uygulandığında da kısmen sonuç alındığı düşünülen, çok daha özel bir yöntem ruhsat vermiştir. Zira Hz. Peygamberin kadınları dövme yasağı getirdiği dönemlerde bunu istismar eden kadınların ailede nasıl huzursuzluk çıkardıkları ve kocalarını nasıl bizar düşürdüklerine dair rivayetleri de göz önüne alırsak, o günün kadınlarının ruh ve zihin dünyaları, kocaya itaat anlayışları böyle özel bir yöntemle izin verilmesinin arka planını daha iyi ortaya koymaktadır. Nitekim İbn Aşur, konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Kanaatimce konuyla ilgili nakledilen haberler bu husustaki mübahlığı ifade etmektedir ki, bu mübahlık konusunda da toplumdaki bazı sınıfların ya da bazı kabilelerin örfü dikkate alınmıştır. Çünkü insanlar bu konuda farklı anlayışlara sahip olabilirler. Çünkü bedevi bir toplumda kadının dövülmesi, onun hukukuna tecavüz sayılmayabileceği gibi kadınlar da bunu bir tecavüz olarak görmeyebilirler” (İbn Aşur, 1984: 41). “Diğer taraftan dövmek, her ne kadar çok özel bir yöntem olsa da tehlikeli ve sınırını belirlemenin zor olduğu bir eylemdir. Dolayısıyla bu tamamen erkeklerin takdirine bırakılırsa onların öfkesi kadınlara zulüm boyutuna ulaşabilir. Çünkü insan çoğu kere yapılan hata ile onun cezası arasında denge kuramaz. Din ve hukuk kuralları ise, kişiye kendisi ile ilgili böyle bir takdir yetkisi vermez. Bu sebeple fıkıh âlimlerinin çoğunluğu, kadına zarar vermeme şartını getirmişlerdir. Kanaatim o ki, devlet yetkilileri bu konuyla ilgili meydana gelebilecek zararların önüne geçmek için, eşini dövnenlere cezai müeyyide koyma hakkına sahiptirler” (İbn Aşur, 1984: 44).

Sonuç olarak tamamen o günün kültürü, sosyal şartları ve aile yapısıyla ilgili özel bir yöntem olan “ailede geçimsiz kadını dövme” yöntemi, her zaman ve her toplumda geçerli bir yöntem değildir ve Kur’an-ı Kerim’in evrensel insan ve kadın anlayışıyla ve eğitim yöntemleriyle ilişkilendirilemez. Teknik olarak ifade etmek gerekirse; Kur’an-ı Kerim’in yargı yeri olarak zikrettiği meşitleri bugün için de aynı şekilde mahkeme mekanı kabul etmek ne kadar gerçekçiyse, o günün ailesinde huzursuzluğu gidermek için önerilen özel bir yöntemi bugün için de geçerli görmek, o kadar gerçekçidir.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Mesajı kıyamete kadar baki kalacak bir kitap neden 610 ila 632 yılları arasında yaşayan muhataplarının zihin dünyasına dair kalıplarla geldi de, daha soyut ve evrensel ifadelerle insanlığa hitap etmedi?

Bu sorunun cevabı yazımızın baş kısmından anlaşılabilir. Madem dünyadaki bütün milletlerin ortak konuştukları bir dil yok, o takdirde Allah’ın vahyini, seçtiği peygamberin toplumunun diliyle göndermesinden daha tabii bir şey de olamaz. Dolayısıyla o vahiy de, o toplumun zihin kalıplarına göre dillendirilecek ve vahyin mesajı o kalıplara büründürülerek ulaştırılacaktır. O vahiy mesajını Peygamber sonrasındaki çağlara taşıyanların görevi ise, o günkü kalıplar içine dürülmüş olan mesajı ortaya çıkarıp, kendi çağının insanının zihin kalıplarına dökmek, yani idrakine sunmaktır.

O halde izahına çalıştığımız ayette verilmek istenen mesaj, ailede ortaya çıkan sorunun giderilmesidir. Yüce Allah bunun için bir genel, iki de özel yöntem önermiştir. Bize düşen, bu genel yöntemi alıp, ayrıca kendi zamanımıza dair özel yöntemler geliştirerek ailede çıkan sorunları çözme çabası içinde olmaktır. Konuyu Asma Lamrabet’in bir tespiti ile bağlayalım:

“İslam ülkelerinde Müslüman toplum sayısı kadar Müslüman kadın modeli vardır. Endonezya’dan Fas’a, Suudi Arabistan’dan Orta Avrupa’ya ve Sahraaltı Afrika’ya kadınlar önemli bir sosyokültürel heterojenliği temsil etmektedirler. Bu çoğulluk, Batı tarafından oluşturulan bütün Müslüman kadınları tek bir kültürel boyuta indirgemeyi amaçlayan, kaçınılmaz, tekil ve tektipleştirici “Müslüman kadın” imajıyla aleni bir tezat oluşturmaktadır. Hatırlamamız gereken ve pek sık unuttuğumuz diğer bir gerçek ise, kadınlara yönelik ayrımcılığın “evrenselliği”dir. Yani kadınlara yönelik baskı evrenseldir ve her sosyopolitik ve coğrafi bağlam, kendi tahakküm koşullarına göre nitelendirilmektedir. Bu

farklılıklar fiziksel şiddetten ekonomik ayrımcılığa, çoğunlukla göz yumulan muazzam cinsel sömürü endüstrisine, Asya'da kız doğacak bebeklerin cinsiyetleri nedeniyle aldırılmasından, Avrupa'nın göbeğine kadar uzar gider. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki veya Avrupa'daki kadına yönelik şiddet kültürel, hele ırksal bir olay değil, rasyonel bir şekilde ele alınması gereken sosyolojik bir olay olarak incelenir. Buna karşın Meksika'da kadınların kadın olduğu için öldürülmesinin başkentine dönüşmüş olan Ciudad Juarez'deki kadın cinayetlerinin "daha az medeni" olduğu için değeri düşen Meksika kültürünün doğasında olduğu düşünülür. Yine aynı mantıkla bu Meksika'lı kadınların cinayete kurban gitmesi, doğal olarak medyada Sudan veya İran'daki Müslüman bir kadının taşlanmasıyla daha az yer bulacaktır. Çünkü artık Müslüman ülkelerde kadınların taşlanması, Batı hegemonyasını yüceltmeye yarayan politik bir araca dönüşmüştür" (Lamrabet, 2014: 52-53).

1.2. Kadının Şahitliği Meselesi

Bu husus Bakara 2/282. ayette söz konusu edilmektedir. Karşılıklı borçların yazımı ve şahitlik yoluyla tespitini konu alan bu ayet, başından sonuna kadar mali konularla alakalıdır. Ayet özetle, vadeli alışverişlerdeki borçlar için bir belge düzenlenmesi, bu belgeyi yazanın niteliği ve sorumluluğu, belge düzenlenmesi esnasında iki erkek şahidin bulundurulması, iki erkek şahit bulunamadığı takdirde bir erkek ve iki kadın şahidin de geçerli olacağı hükümlerini koymuş, peşinden de yazım ve şahitlikle ilgili diğer sorumluluklara dikkat çekmiştir.

Burada dikkat çeken ve konu başlığımızı ilgilendiren husus, şahitlik konusunda kadının erkeklere nispetle yarım sayılmasıdır. Ayetin bu hususla ilgili bölümü şöyledir: "...(*Borçlanma ile ilgili belge düzenlerken*) *içinizden (nitelikli) iki erkek şahit bulundurun; eğer iki erkek yoksa kabul edeceğiniz, güveneceğiniz bir erkek ve iki kadın şahit bulundurun ki, kadınlardan biri (şahitlik ettiği konuda) yanılırsa diğeri ona hatırlatsın...*" Bizim "yanılma" anlamı verdiğimiz "tedille" kelimesi çoğunlukla "unutma" şeklinde anlamlandırılmıştır ki, tefsirlerin çoğunluğu da bu görüştedir. Oysa Maverdi gibi bir kısım müfessirlerin ifade ettiği gibi bu kelimeye, "yanılma/hata etme" anlamı vermek de mümkündür, hatta bu anlam lafza daha uygundur. Bu ayrıntıyı vermekteki amacımız, kadın zekası ile ilgili yorum ve rivayetlerin bu "unutma"

anlamı üzerine bina edilmiş olduğunu hatırlatmaya yöneliktir. Gerçekten tefsirlerde ve fıkıh kitaplarında, müelliflerin kendi kültürleri ve kadın algılarından kaynaklanan öyle rivayet ve yorumlara rastlıyoruz ki, bunları günümüz insanına izah etmek çok güçtür. Garip olan ise, bu rivayet ve yorumların din olarak algılanması ve İslam dininin kadına bakışının bu algı üzerinden değerlendirilip eleştiriliyor olmasıdır.

Söz konusu ayet baştan sona dikkatlice okunursa, Yüce Allah'ın üzerine basa basa vurguladığı temel husus, karşılıklı borçlanmalarda bir hak kaybının önüne geçilmesine dair alınması gereken tedbirlerdir. Bu ayetten yola çıkarak kadına ve onun zekâsına dair bir kısım eksik sıfatlar tespit etmeye çalışmak, fıkıh usulü terminolojisi ile ifade etmek gerekirse, ne ibarenin ne de işaretin delaleti ile izah edilebilir. Böyle bir yaklaşım, Allah adına Allah'ın muradına muhalif hükümler koymak anlamına gelir ki, bu da dini vebali doğurur.

Peki, kadının şahitliği konusundaki ayetin ifadesini nasıl anlamalıyız? Ayetin bütünlüğü içinde bakarsak konu daha rahat anlaşılacaktır. Az önce ifade ettiğimiz gibi ayet, malı ilgilendiren sözleşmelerle ilgili hak kaybının önlenmesine dair tedbirlerden bahsetmekte, bununla ilgili belge düzenlenmesi ve şahitlik hakkında hukuki ve ahlaki hükümler getirmektedir. Ana konu bu olduğu için, bizim de bu konudan yaklaşmamız gerekir. Sözleşmelerle ilgili düzenlenen belgelerin ana amacı, o sözleşmeyle ilgili hak ve sorumlulukların güvence altına alınmasıdır. Tarihte ve günümüzde değişmez hukuki ispat delillerinden olan şahitlik müessesesi için her dönemde farklı kriterler konduğunu da biliyoruz. Mesela, bazı davalarda kişinin akrabalarının kendi lehinde şahitlik yapamayacağı, toplum içinde güvenilirlik açısından itibarı düşük kişilerin şahit olamayacağı gibi hususlar, fıkıhla iştigal eden herkesin malumudur. Hatta fıkıhta hangi tür eylem ve davranışların güvenilirliği zedelediğine dair bölüm başlıkları ve geniş malumat vardır.

Meseleyi konumuza uyarlarsak, durumu şöyle izah edebiliriz: Genel olarak kadınlar ayetlerin indiği dönemde özellikle ticari konularla ilgili detaylı bilgilere sahip değillerdi. Sosyal hayat da ticaret de erkek merkezli idi. Kadınlar evlerinde sosyal ve ticari hayattan uzak olarak hayatlarını sürdürüyorlardı (Vehbe Zuhaylî, 1422: 63). Oysa ticari hayatın kendine özgü kavram ve uygulamaları söz konusudur. Ticari bir muamele için şahitlik yapmak gerektiğinde, şahit olacak kişinin bu kavram ve uygulamalara vakıf olmaması durumunda, şahitlikle amaçlanan sonuç gerçekleşmemiş olacaktır. Dolayısıyla ticari konu-

da bilgi ve görgü eksikliği olan kadının, şahitlik konusunda hata etmesini engelleyecek ikinci bir kadına ihtiyaç duymasından daha doğal bir şey olamaz.

Şöyle bir soru sorulabilir: Kadınlar sosyal ve ticari hayattan uzak idiyeler, iki ya da daha fazla olması neyi değiştirir. Bilgi seviyesi birbirlerine yakın kadınlar şahitlik konusunda da ortak hatalar yapmış olmayacaklar mı? Ayette iki kadın şahidin bir erkekle birlikte zikredilmesi bu sakıncayı önlemeye yönelik olabilir. İbn Aşur'un ifadesiyle, aslında Yüce Allah bu ayetle müşriklerin hukuki hiçbir hak tanımadıkları kadını, sosyal ve ticari hayatın içine çekmek istemiştir (İbn Aşur, 1984: 109).

Diğer taraftan sadece kadınların muttali olabileceği hususlarda, kadınların şahitliğiyle ilgili olarak bir erkekle ve ikinci bir kadınla birlikte olması şartı aranmamıştır. Mesela, nesep konusu hukuk açısından çok önemlidir. Çünkü mahremiyetten mirasa kadar pek çok dini ve hukuki hüküm, nesep tespitiyle alakalıdır. Bu kadar önemli bir konuda, ebe kadının tek başına şahitliği yeterli görülmüştür. Çünkü o konuda en yetkin ve nitelikli kişi, doğumu bizzat yaptıran kadındır. O halde kadının şahitliğinin yarım olmasının illeti, onun bizatili kadın olması değil, tamamen şahit olacağı konuya dair yeterli bilgisi olmamasıdır. Müfessirler ve fakihler bu durumu zarurete bağlamışlarsa da, konunun şahit olunacak hadiseye vukufiyetle alakalı olduğu çok açıktır. Değilse bu kadar önemli bir konuda “zaruret” mazeretine sığınmak çok da gerçekçi sayılmaz.

Bu bahsi noktalarken şunu da hatırlamakta yarar görüyoruz: Ayetin başında vadeli alışverişlerde iki şahit ve bir katip bulundurulması istenmektedir. Nasıl ki bugün ayette ifade edilen bu şekil şartını uygulamak yerine, tek bir kredi kartıyla bu ayetin muradını gerçekleştirecek bir işlem yapıyor ve bu işlemi dine aykırı görmüyorsak, bu konuda da aynı mantığı yürütebiliriz.

Asma Lamrabet, Kur'an ayetlerini evrensel ve geçici ayetler olarak tasnif etmiş, adalet, insan onuruna saygı, akıl ve zekâ, ilim ve mantıkla ilgili ayetleri evrensel gurubunda değerlendirmiştir. Bunlar mekân ve zamandan münezzehtir. Geçici ayetler ise, içinde bulunulan duruma bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlara ve dönemin sorunlarına cevap verir. Kadınların mali konularda şahitlik meselesi ile ilgili ayet gibi, kimi ayetler bu kategoriye girer (Lamrabet, 2014: 57).

1.3. Kadınların Mirastaki Payı

Kur'an-ı Kerim'de hukuki açıdan en geniş olarak ele alınan konu, aile hukukudur. Sağlıklı bir toplumun hukuki yapısı, güçlü bir aile ile mümkün olduğu düşünülürse bunun önemi daha iyi anlaşılır.

Kur'an-ı Kerim'de kadının mirastaki payı ana hatlarıyla kız kardeş, anne ve eş olma durumlarına göre farklılık arz etmektedir. Biz burada miras payları konusunda detaya girmeden genel olarak kadının erkeğin yarısı oranında pay almasını değerlendirmeye çalışacağız.

İslam öncesi Arapların kadınlara mirastan pay vermediklerini biliyoruz. Onun da ötesinde Dinler Tarihi uzmanlarının ifadesine göre, Hinduizm'den Zerdüştlüğe, Budizm'den Yahudiliğe kadar İslam dininden önce hiçbir dinde birinci dereceden erkek akrabasının olduğu yerde kızlara miras verilmemekteydi. İlk defa kadınlara böyle bir hakkı, İslam dini bahşetmiştir: *“Ana babanın ve yakın akrabasının miras olarak bıraktıkları mallardan erkeklere bir pay vardır. Aynı şekilde ana babanın ve yakın akrabasının miras olarak bıraktığı mallardan kadınlar için de bir pay vardır. Evet, miras bırakılan mal ister az ister çok olsun, o malda kadın ve erkek için belirlenmiş paylar vardır.”* (Nisa 4/7.) Bu ayetin geldiği ortamı ve şartları düşündüğümüzde, kadın hakları konusunda bu hüküm çok ileri bir düzeyi ifade etmektedir. Yani kadınlar mirasla ilgili vücut/hak ehliyeti konusunda erkeklerle aynı konuma yükseltilmiş, o şartlar çerçevesinde bir devrim gerçekleştirilmiştir. Ancak devrim niteliğinde de olsa, getirilen hükmün kamu yararını gözetmesi, sosyal ve ekonomik dengeleri alt üst etmemesi de büyük önem arz eder. Bütün hükümlerinde yüce hikmetler olan Şâri'in bu hususu dikkate almaması düşünülemez. Bu sebeple, *“Allah, çocuklarınızın alacağı miras konusunda, erkek evlada kıza verilenin iki katı verilmesini tavsiye etmektedir...”* (Nisa 4/11) ayetini değerlendirirken, bu husus göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde bu ayetten yola çıkarak, kadınların hakları ve insan olma vasıflarıyla ilgili olumsuz yargıda bulunmak, iyi niyet ve bilimsellikle asla bağdaşmaz.

Kadının şahitliği bahsinde de ifade edildiği gibi, ayetin indiği Arap toplumunda kadının ekonomik ve ticari etkinliği olmamasının yanı sıra ailede de ekonomik sorumluluğu yoktu. Bakara 233. ayet ailede nafaka sorumluluğunu babaya yüklemişti. Toplumsal kabul de bu yöndeydi. Hatta sosyal yapı gereği, yemek pişirmekten ev temizliğine kadar ev işlerini çoğunlukla köle ve cariyeler görüyor, çocuk doğduktan sonra sütanneye verilerek yaylaya gönderiliyordu. Bu şekilde ailede hiçbir ekonomik yükümlülüğü olmayan kadı-

na mirastan eşit pay verilmesi, o şartlar altında hem ekonomik hem sosyal dengenin bozulmasına yol açardı. Kaldı ki, kadınların evlilikten doğan kendi sosyal konumlarıyla orantılı bir mehir hakkı da mevcuttu. Hak ve sorumluluklar konusunda “Külfet nimete, nimet külfete göredir” (Mecelle m. 88) kuralı göz önüne alındığında, kadın ve erkeğin miras paylaşım oranındaki hikmeti anlamak daha kolay olacaktır.

Buradaki temel problem şudur: İzah etmeye çalıştığımız illet ortadan kalkar ve farklı şartlar oluşursa, bu oranla ilgili yeni düzenleme ve değerlendirmeler yapılabilir mi? Başka bir ifadeyle bu konu içtihadı açık mı? Bir miras paylaşım kavramı olan “Asabe” üzerinde yapılan tartışmalar ve Hz. Ömer’in in dede yetimi konusundaki içtihadı ya da Nisa 8. ve Bakara 180. ayetlerle ilgili tartışmalar hatırlanırsa, konunun içtihadı açık yönü olduğunu düşünmek mümkün görünmektedir. Bu sebeptendir ki, âlimlerin bir kısmı konuyu şer’i cevaz alanı içinde değerlendirmişler, yani bu konuda siyasi erke düzenleme yetkisi tanımışlardır. Hem toplumun sosyal ve ekonomik yapısının hem de kadının ve erkeğin hak ve sorumluluk alanlarının önceki yıllara göre çok değiştiği günümüzde bu anlayış doğrultusunda değerlendirme ve düzenleme yapmanın İslam dininin genel ve evrensel adalet ilkeleriyle çelişmeyeceğini düşünüyoruz.

1.4. Çok Kadınla Evlilik

Bu konudaki düşüncelerimizi 2012 tarihinde İzmir’de yapılan, “Dinlerde Nikah” sempozyumunda sunduğumuz tebliğden özetleyerek arz etmeye çalışacağız.

Diğer ayetleri değerlendirirken göz önünde bulundurduğumuz hususları bu konuda da dikkate almak zorundayız. Öncelikle erkeklerin çok kadınla evliliğinin çok ciddi bir tarihi kökeninin olduğunu belirtmeliyiz. Bu durum, Yahudilik ve Hıristiyanlık için de geçerlidir. İslam hukukunda, bu konu Nisa suresi 3. ayete dayandırıldığı için değerlendirmemizi, bu ayetin çok eşliliğe düzenleme getirmesi ve çok eşlilikle hiç ilgisinin bulunmaması olmak üzere iki açıdan yapacağız.

a- Önceki ve son dönem alimlerimizin büyük çoğunluğu, Nisa 3. ayetin çok eşlilikle ilgili bir düzenleme getirdiği kanaatindedirler. Buna göre asıl olanın tek eşlilik olduğu, eşler arasında adaleti sağlama şartıyla duruma göre birden fazla eş alınabileceği, fakat bunun dörtle sınırlı olacağı ve getirilen hükmün sadece bir ruhsat olduğu, zorunlu ve bağlayıcı bir hüküm olmadığı

belirtilmiştir. Bu düzenlemenin günümüz açısından değerlendirilmesinde üç bakış açısı söz konusudur:

aa- Lafzî yaklaşım: Bu düzenleme günümüzde aynen geçerlidir. Adaleti sağlayacağına ve gerekli şartları yerine getireceğine inanan herkes, birden fazla eş olabilir. Nitekim başta Suudi Arabistan olmak üzere Ürdün, Mısır gibi ülkelerde belli şartlarla resmi olarak uygulanmaktadır. Buralarda konunun kanunla düzenlenmiş olması, bir kısım hak ihlallerini kaldıracaktır. Oysa tek eşliliğe dair açık yasa hükmüne rağmen çok eşlilik konusunda günümüz Türkiye'sinin bazı bölgelerinde örfi, bazı bölgelerinde ise -özellikle batıdaki şehirlerde- gizli ve fiili bir durum söz konusudur. Bu durum, hukuki güvenceden yoksun olduğu için, ahlaki zafiyetin dışında ciddi mağduriyetlere yol açmaktadır. Evlilik akdini salt bir dini ritüelden ibaret görüp arkasında yaptırım gücü olan bir erkten soyutlanmış bir işlem kabul etmenin tabii sonucu, farklı mağduriyetlerin yaşanmasıdır.

ab- Gâî yaklaşım: Kur'an'ın indiği toplumun örf, adet ve geleneklerini dikkate almadan, ahkam ayetlerinden doğrudan hüküm çıkarmak, Kur'an'ın hukuki ayetlerle amaçladığı hedeften uzaklaşmaya sebep olabilir. Zira İslam'ın ilk dönemlerinde ortaya konulan hukuki prensip ve çözümlerin, gerek muhtevanın, gerekse icra ettiği fonksiyonun anlaşılabilmesi, bunların o dönemlerdeki sosyolojik ve psikolojik sebep ve şartlar bağlamında ele alınarak değerlendirilmesi ile mümkündür (Yunus, 1994: 20-23). Bu anlayış çerçevesinde Nisa 3. ayetteki bu düzenleme, o günkü ihtiyaçların eseridir. Bu düzenlemenin günümüzü ilgilendirmesi, benzer ihtiyaçların ortaya çıkması halinde söz konusu olabilir. Aksi takdirde toplum, konuyla ilgili yeni düzenlemeler yapma yetkisini haizdir.

ac- Şer'î cevaz yaklaşımı: Mansurizade Said'e göre, insan fiilleri vücup, haramlık ve cevaz alanını ilgilendirir. Çok eşlilik cevaz alanına girer, din bunu emretmemiş sadece izin vermiştir ve bu konuda yürütme erki, yani devlet yetki sahibidir. Ona göre, şeriat ve kanun ayrı müesseselerdir. Kanun, devlet başkanının emirlerinden ibarettir. Kamu otoritesi, şeriatin men etmediğini kamu gücüyle men edebilir. Çok eşlilik de, hakkında emir ve yasak bulunmadığından, İslam'a göre farz ve vacip olmayan caiz bir iştir. Serahsi'nin de belirttiği gibi, şeriatın men etmediğini men etmek şer'an caiz olduğu, cevaz da şer'i hükümlerden olmadığı için bunda tasarruf yetkisi bulunan kamu otoritesi, çok eşliliği tamamen yasaklayabileceği gibi dilediği gibi kayıt altına da alabilir. Bu hususta hiç bir engel bulunmamaktadır (Mansurizade Said, 1330: 238).

Hz. Ömer'in Müslümanların yararı, kamu düzeni gibi gerekçelerle cevaz alanına giren hususlarda şeriatın hilafına hükümler koyduğu bilinmektedir. Mecelle'nin "Def'i mefasid celb-i menafi'den evladır" şeklindeki 30. maddesi de göz ardı edilmemelidir. Buna göre belli dönemlerde yararlı görülen çok eşle evlilik, daha sonra sakıncalı hale geldiğinde kamu otoritesi tarafından yasaklanarak zararın önlenmesi yoluna gidilebilir. Muhammed Abduh, çok eşlilikle ilgili dini ve hukuki kurallara uyulmadığı takdirde hâkimin çok eşle evlenmeyi yasaklayabileceği görüşündedir.(Abduh, 1980: 94-95.)

b- Kanaatimizce Nisa 3. ayeti çok eşlilikle ilgili bir düzenleme getirmiş değildir. Zira biliyoruz ki, ayetlerin anlaşılmasında nüzul sebeplerini bilmek önemli bir yer tutar. Bu ayetin iniş sebebi olarak nakledilen en açık bilgi Hz. Aişe rivayetidir. Hz. Aişe'nin kız kardeşinin oğlu Urve b. Zübeyr bu ayetin manasını sormuş, Hz. Aişe de şu cevabı vermiştir:

"Ey kız kardeşimin oğlu! Bu ayette sözü edilen yetim kız, velisinin velayeti altında tuttuğu ve malında ortak olduğu kızdır. Kızın malı ve güzelliği velisi olan erkeğin hoşuna gittiği için onunla evlenmek ister, fakat kızın mehrinde adaletli davranmaz, başkasının vereceği kadar mehir vermek istemezdi. İşte bu ayette buna benzer velilerin velayeti altındaki yetim kızlarla, onlara adil davranmadıkça, onların mehirlerini en üst seviyede yükseltmedikçe evlenmeleri yasaklanmış, bunların dışındaki kadınlarla evlenmeleri emrolunmuştur." (Buhari, Tefsir, 4; Nikah, 19; Müslim Tefsir, 6, 7, 8; Ebu Davud, Nikah, 12; Nesai, Nikah, 66).

Hz. Aişe'nin bu görüşüne bazı sahabi ve tabiilerden gelen rivayetler de destek vermektedir (Taberi, 2000: IV: 156). Rivayetlerden anlaşıldığına göre bazı veliler, himayeleri altındaki yetim kızlarla sırf mallarına konmak için evleniyorlar ve mehirlerini de vermiyorlardı. Allah velilerin bu türlü davranmalarını yasaklamış ve "yetimlerin mallarını yemek için onlarla evliliği bahane etmeyin, evlenilecek pek çok kadın var, hem de istediğiniz kadar..." demek istemiştir. İkrime şöyle der: "O dönemde Araplardan bazıları himayeleri altındaki yetimlerin mallarını kullanarak çok sayıda evlilik yapıyor ve evlendikleri hanımlara dair geçim masraflarını da söz konusu yetimlerin mallarından karşılıyorlar ve bu şekilde yetimlere haksızlık ediyorlardı. Allah bu uygulamaya son verilmesini istemiştir." Bu durumda "zarar verme, haksızlık etme endişesi" evlenilmiş olan eşler arasında adaletsizlik yapmakla ilgili değil, birden fazla evliliğin getirdiği geçim masraflarının yetim mallarına za-

rar vermesi ile ilgilidir. Dolayısıyla burada asli mubahlardan olan evlilik ile ilgili bir hüküm söz konusu değildir. Konu tamamen yetimlerin mallarının korunmasıyla alakalıdır. Bir önceki ayetin açıkça yetim mallarıyla ilgili olması, sonraki ayette evlenilen kadınların mehirlerinden -ki üzerinde durduğumuz ayetin yetimlerle mehirsiz evlenme ile de ilgili olduğu Hz. Aişe rivayetinde nakledilmişti- söz edilmesi, daha sonraki iki ayette de yine yetim mallarının konu edilmesi, ayetlerin konu yönünden insicamını sağlamakta ve bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca ayetin çok eşlilikle ilişkilendirilmesi kendi içinde de konu bütünlüğü açısından sıkıntı oluşturmaktadır. Çünkü ayetin birinci bölümü yetim kızlarla evlenmek yerine başka kadınlarla evlenmeyi önerirken, ikinci kısmında konunun birden fazla evlenilen başka kadınlar arasındaki adaleti muameleye çekilmiş olması, üzerinde durulan konudan kopmuş olmayı ifade eder ki, bu da ayet içerisinde konu bütünlüğünü bozar.

Kur'an'ın bu konuyu gündemine almadığını düşünüyoruz. Peki, Nisa 3. ayetteki, “ikişer, üçer, dörder... başka eşler alın” ve 129. ayetteki “kadınlar aralarında adaleti asla sağlayamazsınız, hiç olmazsa hepten birine meyledip haksızlık yapmayın” mealindeki ifadeler bu konu ile bir düzenleme getirmiş olmuyor mu? Öncelikle 3. ayetteki “ikişer, üçer, dörder...” ifadesinin o dönemdeki mevcut çok eşlilik uygulamasının bir tezahürü olduğu kanaatindeyiz. Konuşma dilinde muhatabın kültürü ve algı biçimini dikkate almak iletişimin önemli şartlarından. Allah da muhatabıyla iletişim kurarken aynı şartı dikkate almıştır. Öte yandan “ikişer, üçer, dörder...” ifadesi sayı ifade etmekten daha ziyade, “yetimlerin mallarına konmak için onlarla evliliği bahane etmeyin, evlenilecek başka kadın mı yok, hem de istediğiniz kadar...” anlamında bir söz üslubu olduğu anlaşılmaktadır. Zaten Araplar bu çeşit kullanımlarda sayıları genellikle dörde kadar ifade ederler, sonraki sayıları kullanmazlardı. (Buhari, Tefsir, 4) Dolayısıyla bu ifadelerden çok eşlilikle ilgili bir hukuki düzenleme anlamı çıkarmak kelamın sevki açısından mümkün görünmemektedir. 129. ayet ise tamamen o günkü mevcut uygulamaya dair bir tespit ve bu tespite dayalı olarak bir uyarı niteliğindedir.

Nikah akdi her ne kadar iki şahit huzurunda iki kişinin icap ve kabulü ile gerçekleşse de -ki günümüzde resmi kayda geçme zorunluluğu vardır- sonuçları bakımından başkalarını da ilgilendirdiği için toplumsal bir olgudur. Yapılan işlemin, toplum tarafından meşru olarak algılanması, eşlerin nafakasının makul ölçüde temin edilmesi, doğan çocuklarının nesebinin belgelenmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi, taraflardan birinin ölmesi halinde hayatta kalan ki-

şinin ölene mirasçı olabilmesi gibi bir kısım hukuki sonuçları vardır. Bunun için nikah akdinin, yaptırım gücü olan bir erkin izin ve gözetiminde yapılması gerekir. Nikahtaki velayet aslında bu amaca matuftur. Veli ya da velayet kurumu, nikah akdinden doğan hakların bir çeşit garantörüdür. Akrabalık ve kabile bağlarının güçlü olduğu dönemlerde velayet kurumu bu işlevini mümkün olabildiği nispette gerçekleştirmiştir. Günümüzde bu görevi devlet üstlenmiştir. Hak ihlallerini önleyecek ya da yapılan hak ihlallerinin düzeltilmesini sağlayacak devletten daha güçlü bir kurum yoktur. O halde evlilikte eş sayısı ile ilgili kuralları koyacak tek kurum da devlettir. Çünkü devlet kamu düzenini sağlamak ve kamu yararını koruma konusunda birinci derecede yetkili, birinci derecede sorumludur. Hz. Ömer'in benzer gerekçelerle Kur'an'da açıkça belirtilmiş olan Müslümanların Kitap ehli kadınlarla evlenebileceklerine dair cevazı Müslüman kadınların maslahatına binaen kaldırıp bu tür evlilikleri yasaklaması tek başına örnek olarak yeter.

2. Fıkıh ve Kadın

İslam dininin hayata yansıyan ve uygulama alanını düzenleyen hükümlerini konu edinen fıkıhın iki ana kaynağı, makalemizin başında belirttiğimiz gibi Kur'an ve Sünnettir. Kur'an ayetlerinin sübutu kat'i, hadislerin ise büyük oranda sübutu zannîdir. Kur'an ve hadis lafızlarının delaleti, yani kesin bir anlamı ifade edip etmemesi ise siyak ve sibaka, ifadenin yapısına ve sevk ediliş biçimine ve daha başka gerekçelere göre bazen kat'îlik bazen de zannîlik ifade edebilmektedir. Dolayısıyla bu iki kaynağa dayanarak çıkarılacak hükümlerin de aynı şekilde değerlendirilmesi zarureti doğmaktadır. Müçtehitlerin içinde yaşadıkları topluma dair hukuki düzenlemelerinde nasların bu özelliği onlara farklı ve geniş yorumlar yapma imkânı vermekte ve başta müçtehidin kendisi olmak üzere toplumun kadim kültüründen gelen değerler de verilen hükümleri etkilemektedir. Çünkü sosyal yapı bugünden yarına bir çırpıda değişmez. Değişim için belli bir sürece ihtiyaç vardır. Bu sosyolojik bir vakıadır. Hatta ma'ruf olarak adlandırılan toplumsal kabuller ve uygulamalar dini hükümlere ciddi anlamda etki eder ve tabir caizse onlara kılıf oluşturur. Bunu da doğal karşılamak gerekir. Çünkü hukukta örfün ciddi bir ağırlığı vardır. "Örf ile tayin nas ile tayin gibidir" (Mecelle m. 45).

Konunun başında ifade ettiğimiz gibi nasların sübut ve delaletlerinde zannîlik ihtimalinin bulunması, sözünü ettiğimiz kadim kültür ve inanışların farklı dini değer ve bakış açısı oluşturmasının da önünü açmaktadır. Müçte-

hidlerin de o kültürün insanı oldukları ve üstelik kendilerine dair farklı bakış açıları olduğu düşünülürse fıkıh adına üretilen hükümler de çok farklı olabilmektedir. İşte tam bu noktada yapılan en önemli hatalardan birisi, bu nitelikte üretilen hükümlerin İslam dinine mal edilmesidir. Fıkıh dini bir yorumun ürünüdür. Dinin bizatihi kendisi değildir. O halde fıkıh üzerinden İslam dini adına kesin hükümler koymak, çoğunlukla sağlıklı sonuçlar doğurmayabilir. Kaldı ki, fıkıh üreten hukukçular hiçbir zaman kendi kişisel içtihatlarının değişmez olduğu yönünde bir görüş de belirtmemişlerdir.

Konuyu İslam dininin kadına bakışı özelinde değerlendirdiğimizde, günümüz şartlarında fıkıhı açıdan radikal bir bakış açısı geliştirilmesi gerektiğine dair ciddi sesler yükselmektedir:

“Ruhani mesaj olarak dinin idealleri ve evrensel değerleri ile fıkıhın ürettikleri birbirleriyle apaçık çelişmektedir. Din, amaçları arasında eşitlik, haysiyet ve kadınlarla erkekler arasındaki eşitliği sayarken fıkıh, ataerkil yorumuyla cinsiyetler arası eşitsizliği zorunlu bir temel kabul ederek savunmakta, kadınları “sosyal bir varlık” değil de “cinsel obje” olarak tanımlamaktadır. Kur’an kadınların haklarından bahsederken, fıkıh kadınların neredeyse sadece görev ve zorunluluklarından, kadının kocasının mutlak tahakkümüne körü körüne bağlı olması gerektiğinden bahsetmektedir” (Lamrabet, 2014: 61).

Batıdaki feminist hareketlere karşı İslam hakkında çalışmalar yapan Asma Barlas’ın şu açıklamaları, kültürün İslami söylemleri nasıl baskıladığını yeterince anlatmaktadır:

“İslam’ın ataerkil bir din olarak açıklanmasının kökleri tarihe dayanmaktadır. Tarihe hızlıca göz gezdirdiğimizde ayrımcılık ve kadın düşmanlığının Müslümanlara özgü olmadığını görürüz. Feministlerin ortaya çıkardığı sürece göre kadın düşmanı inanç ve uygulamalar Musevi, Hıristiyan ve son olarak Müslüman dini geleneklerinin filtresinden geçmiş ve zamanla dönüşmüştür. Mesela Leila Ahmed, sonraki yılların kadınlar üzerine söylemlerini belirleyecek olan “önceden var olan” kadın düşmanlığının Ortaçağda İslam’a nasıl kolaylıkla dahil olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan Barbara Stowasser, kaynağını İncil geleneklerinden alan fikirlerin ortaya çıkışında, birçoğu sonradan İslam’a dönmüş Musevi veya Hıristiyanlar olan Müs-

lüman yorumcuların rolünü; şerhleri, Kur'an yorumları (tefsir) ve Hz. Muhammed'in hayatını ve sözlerini anlatan öyküler aracılığıyla ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Sonuç olarak Kur'an öğretileri, çoğu zaman onları yanlış açıklayan bir tefsirin altında kalmıştır. Mesela, Hz. Peygambere atfedilen sözlere göre Havva Adem'in kaburgasından yaratılmıştır ve cennetten kovulmalarının da sebebidir... Kur'an ise tersine yaratılışın kaynağını tek bir nefisten/özden aldığını belirtiyor. Erkeğin -Adem, genel olarak "insanoğlu" anlamına gelen bir isimdir- kadından önce yaratıldığını, kadının yalnızca erkeğin vücudunun bir mahsulü veya cennetten kovulmalarının sorumlusu olduğunu söylemiyor. Aslında İslam'da, İncil'in Tanrı ile insanların ayrılması ve birbirlerine yabancılaşması üzerine kurulu olan cennetten kovulma hikayesine denk bir konsept yoktur. Aksine İslam'da cennetten kovulmaları, insanlara Tanrı'nın sonsuz merhametini ahzetme imkânı sunmuştur... Aynı şekilde Müslümanların "kadınların makullüğünü ve manevi sorumluluğunu" reddetme eğilimi de "İncil kaynaklı geleneklerden" gelmekte ve Kur'an'ın kadın ve erkeği eşit manevi sorumluluklara sahip aktörler olarak tanımlamasıyla çelişmektedir. Benzer şekilde Müslümanların Kur'an'daki kimi kadın figürler hakkındaki açıklamaları da Kur'an'ın kendi öğretilerine sadık kalınarak değil, "İncil'e bağlı geleneklerin yorumlamasıyla gerçekleşmiştir. Bu tür gelenek ve uygulamaları İslam'a uygun görmemiz, kanımca İslam'dan ziyade kendi okuma hatalarımızla ve Müslüman ve gayrimüslim Batılılar olarak paylaştığımız ortak tarihle alakalıdır..." (Barlas, 2014: 73-75)

Sonuç

Semavi dinlerden Yahudiliğin evrensel bir din olma iddiası hiç olmamıştır. Hıristiyanlık ise bir din olmaktan daha çok mensupları tarafından sömürgeciliğin aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca günümüz şartlarında teolojik anlamda tartışılabilecek bir değeri de bulunmamaktadır. Dünyevileşmenin insan ruhunu boğacak noktaya geldiği çağımızda uzak doğu dinlerinin öğretilerinin de insanlığın sadırına şifa olacak niteliklere sahip olduğu söylenemez. 19. asırda yayılan pozitivist akımın ve 20. asırdaki komünizmin dini reddeden tutumları da çare olamamıştır. Geriye en son ve en mükemmel din olan İslamiyet'in ev-

rensel insanlık değerlerini tanımak ve ona sığınmaktan başka bir çare de kalmamıştır. Bu duygusal bir ifade olmaktan çok sosyal ve bilimsel bir gerçektir. Bu gerçek karşısında şer ve şirk zihniyetinin eli kolu bağlı durması elbette beklenemez. Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra dünyada din ile ilgili arayışların yoğunlaşması karşısında insanlığın en korunaklı sığınağı olabilecek İslam dinine karşı bu şer ve şirk zihniyeti çabalarını daha da hızlandırmış, çağdaş dünyanın hassasiyetini de dikkate alarak İslam dininin kadına bakış açısını, eleştirilerinin merkezine yerleştirmiştir.

Aslında bu zihniyetin kendi medeniyetinin kadın ve hukuku ile ilgili insanlık dışı tavır ve uygulamalarla dolu olduğunu, İslam dinine yönelik eleştirilerinin kadını ve onurunu önemsemelerinden kaynaklanmadığını çok iyi bilmekteyiz. Fakat biz o konudaki düşüncelerimizi ifade etmeden önce eleştiriye medar olan ana konuları özetle değerlendirmek istiyoruz.

Yapılan eleştirilerin dört ana husus çerçevesinde yapıldığı dikkati çekmektedir: Bunlar Kur'an-ı Kerim'deki kadın ve hukuku ile ilgili ayetler, Hz. Peygamberin hadislerinde kadını aşağılayan ifadeler, fıkıh kitaplarındaki olumsuz tespit ve yorumlar, son olarak da Müslüman toplumlarda kadının konumu ile ilgili uygulamalardaki çarpıklık ve olumsuzluklar.

Konunun Kur'an-ı Kerim ile ilgili olan kısmını yazımızın büyük bölümünde açıklamaya çalıştık. Özetle ifade etmek gerekirse, Kur'an-ı Kerim'de kadına, insan olma ve Allah'a karşı sorumlu bir kul olma konusunda erkekle aynı derecede eşit bir statü verilmiştir. Hukuki açıdan kendisine zamanın şartları ve toplumun algı biçimi açısından en ileri derecede haklar sağlanmıştır. Bu haklar da kodifiye edilmiş nihai hükümler değil, geliştirilmeye açık hukuki malzemelerdir. "İnsanlığı bir erkek ve dışıdan (eşit bireyler olarak) yarattığını" (Hucurat 49/13) söyleyen Yüce Allah, toplumun kadına bakış açısıyla ilgili belli bir zihinsel dönüşüm gerçekleştikten sonra indirdiği şu ayet, gerçeği açıkça ortaya koymaktadır: "Gerçek şu ki, bütün müslüman erkeklere ve kadınlara, mümin erkeklere ve kadınlara, ibadet ve tâatte devamlı olan erkeklere ve kadınlara, sözünde ve işinde dosdoğru olan erkeklere ve kadınlara, zorluklara sabredip göğüs geren erkeklere ve kadınlara, daima Allah'ın huzurunda olduğu bilinciyle alçak gönüllülükle hareket eden erkeklere ve kadınlara, zekâtını ve sadakasını hakkıyla veren erkeklere ve kadınlara, oruçlarını tutan erkeklere ve kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklere ve kadınlara, Allah'ı çokça anan erkeklere ve kadınlara Allah rahmet ve mağfiret edecek ve büyük bir mükâfat verecektir." (Ahzab, 33/35)

Hız. Peygamber (as)'in hadislerinden kadınların aşığılandığına dair oluşturulmaya çalışılan yargının cehaletten ya da kötü niyetten kaynaklandığı kanaatindeyiz. Cenneti annelerin ayakları altına seren, eşini döveni “akşam nasıl onunla birlikte olacaksın” diye kınayan, “sizin en hayırlınız eşlerine karşı iyi davranandır” buyuran, şahsını ya da toplumu ilgilendiren konularda eşlerinin ve diğer mümin kadınların fikirlerini alan, ilim öğrenmenin kadınlara da farz olduğunu söyleyen, savaşlarda kadınlara da görevler veren, insan olma ve Allah'a karşı sorumlu tutulma konusunda erkekle kadının eşit bireyler olduğu esasına dayalı bir toplum kurma ülküsü peşinde koşan bir peygamberin kadınları aşığılayan sözler söylediğini iddia etmek akıl ve insaf ölçülerine sığımaz.

Peki, kadını aşığılayan sözde hadis olarak rivayet edilen bilgileri nasıl değerlendireceğiz? (Geniş bilgi için bkz. Tuksal, 2000) Bu sorunun muhatabı hadis ilmiyle meşgul araştırmacılar olmakla beraber bazı tespitler yapabiliriz. Bu tür hadislerin şayet rivayet zincirlerinde bir sıkıntı yoksa metnin bütünlüğü ve bağlamı açısından bazı eksikliklerden söz edilebilir. Mesela “ev, binek ve kadın olmak üzere üç şeyde uğursuzluğun bulunduğu”na dair hadisi, Hız. Peygamber (as)'in bu anlayışı tenkit etmek üzere irad buyurduğu, fakat tenkit kısmının rivayette yer almaması sebebiyle yanlış bir algı yolunun açıldığını biliyoruz. Diğer taraftan kasıt olmasa bile bu tür rivayetleri nakledenlerin yaşadıkları dönemdeki kültürde kadın algısıyla ilgili bu tür olumsuz yargıların hadis şeklinde nakledilmiş olması da mümkündür. Bazen bazı bilgiler hadis olarak rivayet edilmese de toplumun kültüründe yanlış bir dini bilgi olarak yer alabilmektedir. Bir misal vermek gerekirse, Hız. Adem ile Havva'nın çocuklarının kızlı erkekli ikiz doğduğu, bir batından doğan kardeşin diğer batından doğan karşı cins kardeşle evlendiği ve çoğalmanın böylece gerçekleştiğine dair inanç toplumda din adına yerleşmiştir. Hatta dini alanda akademik çalışma yapan bazı araştırmacıların eserlerinde de bu bilgi hala yer bulabilmektedir. Oysa böyle bir bilgi ne ayetlerde ne de sahih hadisler arasında mevcuttur. Tevrat kaynaklı bir bilgidir. Maalesef bu bilginin İslam dini adına bilinçsizce kullanılması bir kısım haksız ithamlara yol açabilmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse kadınlara ilgili olumsuz rivayetlere ihtiyatla yaklaşılmalı, bu konuda Hız. Peygamber (as)'in sahih olarak bize nakledilen hadis ve uygulamaları esas alınmalıdır.

Fıkıh kitaplarında oluşmuş olan kadınlara ilgili olumsuz tespit ve hükümlere gelince, bunun cevabı bir yönden çok basit, bir yönden ise hayli zordur.

Şöyle ki: Fıkıh dinin ana kaynaklarından akıl yürütme yoluyla çıkarılan hükümlerden oluşur. Hüküm çıkarma kaynak ve yöntemlerine dair detaylı kuralları vaz' edilmiştir. Müçtehitler farklı şartlarda farklı hükümler çıkarmışlar, gerektiğinde zamanın icaplarına göre hükümleri değiştirebilmişlerdir. (Mecelle m. 39) Dolayısıyla fıkhi hükümler dinin kendisi değil, insan üretimi olan dini yorumlardır. Fıkıhtaki kadın hukuku ile ilgili ahkamı çok da derinlemesine olmayan genel bir bakışla incelediğimizde, hâkimlik yapmaktan devlet başkanı olmaya, şahit olmaktan boşanma davası açmaya, velayetten vesayete, kocasına itaatten aile ilişkilerine kadar pek çok konuda çok farklı hükümlerle karşılaşırız. Bu hükümler günümüz şartlarında makul olmayabilir. Bunları o günün şartları çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Zira her dönemin, coğrafyası, kültürü, imkân ve ihtiyaçları farklıdır. Mezheplerin farklılığının ana sebeplerinden biri de budur. O halde kadın hukukuyla ilgili bugün için olumsuz görülen bazı hükümleri bu çerçevede değerlendirmek ve İslam dinine mal etmemek gerekir. Basit olan cevap budur.

Cevabın zor kısmı ise fıkhi hükümleri din gibi algılayan günümüz bir kısım Müslüman zihniyetiyle ilgilidir. Bu zihniyet ne yazık ki akli devreden çıkarmış, fıkhi hükümleri nihai anlamda dinle özdeşleştirmiş ve en ufak yeni ve makul bir yorumu dahi din dışılıkla bir tutar noktaya gelmiştir. Oysa sahip çıkılan ve asla değiştirilemez görülen o fıkhi hükümler kaynaklardan akıl sayesinde çıkarılabilmıştır. Aynı akıl, değişen şartlarda yine aynı kaynaklara dayanarak farklı hükümlere ulaşabilir. Böyle bir zihniyetin oluşmasının temel saikleri farklı bir yazı konusudur. Günümüzde olumsuz İslam algısının temelinde bu zihniyetin yattığını söylememiz mübalağalı görülmemelidir. Bu husus olumsuz kadın algısına dair dördüncü sebep olarak zikrettiğimiz, uygulamalardaki çarpıklığın da kaynağını oluşturmaktadır.

Kur'an ve sahih sünnet dışındaki dini metinleri değişmez nas olarak kabul eden bu zihniyet çoğu İslam ülkesinde ciddi revaç bulmaktadır. Kadınların eğitim öğretimi, araç kullanması ve siyasete katılmasının yasaklanması, evlenme-boşanma ve diğer medeni hakları konusunda asırlar önce yazılmış fıkıh kitaplarındaki hükümlere göre kanunlar çıkartılması, daha da ileri giderek bazı marjinal İslami grupların cariyeliği İslam adına yeniden canlandırma çabaları, dinin ana amaçlarından ve hikmetten mahrum bir fıkıh anlayışıyla zina suçuyla ilgili recm/taşla öldürme uygulamaları ve bunu dünya kamuoyuna basiretsizce teşhir etmeleri gibi pek çok husus böyle bir zihniyetten beslenmekte ve böylelikle İslam dini ile ilgili olumsuz algı tahkim edilmektedir. Bu

durum, sonuç kısmının başında belirttiğimiz şer ve şirk zihniyetinin emeline de hizmet etmektedir. Böylece insanlığın en korunaklı son sığınağın önüne duvarlar çekilmekte, dindarlık adına dine ve insanlığa verilecek zarar bu şekilde gerçekleşmiş olmaktadır.

Son olarak kadın ve hukuku hakkında İslam dinini suçlayanlarla ilgili düşüncelerimizi birkaç cümle ile ifade edip yazımızı sonlandırmak istiyoruz.

Hiçbir semavi-beşeri din ve insanların kurdukları medeniyet insan hakları konusunda İslam dini ile mukayese edilecek seviyede değildir. Bunu en iyi İslam dinine dil uzatan çağdaş dünyanın şer ve şirk odakları bilmektedir. Kadın olduğu için ibadethaneye sokulmayan, evliyse kocasının, bekârsa babasının ve dulsa kardeşinin malı sayılan, bir mecliste konuşmasına dahi izin verilmeyen ve daha nice kadını aşağılayıcı ifadeler barındıran Tevrat ve İncil incelendiğinde bu gerçek daha iyi ortaya çıkmaktadır. Mesele kadın ve insan hakları konusunda duyarlı olmaktan daha çok evrensel ölçekte hak batıl savaşı ve arkasındaki sömürü hegemonyasının çıkar kaygılarından kaynaklanmaktadır. Değilse özellikle kadının cinsel ve ekonomik istismarı konusunda sözde medeni dünyanın eline kimse su dökemez. Fakat bizlere düşen, karşı tarafın kusur ve zaafıyla ilgilenmek yerine kendi ana kaynaklarımızı doğru anlamaya çalışmak ve özellikle tarih içinde dini kitaplarımıza girmiş bulunan ve bugünün anlayışıyla örtüşmeyecek bilgileri temizleyerek günümüz insanına kadın olsun erkek olsun insan onuruna yaraşır yorumlar sunabilmektir.

Kaynaklar

- Ali, Kecia (2015). *Cinsel Ahlak ve İslam*. Çev. A. Bülent Baloğlu, İstanbul: İletişim.
- Abduh, Muhammed (1980). *A'malu'l-Kamileti li'l-İmami Muhammed Abduh*. Beyrut, II: 94-95.
- Abdulhalim Ebu Şakka (ty). "Tahriru'l-Mer'e". İslam Kadın Ansiklopedisi. Çev. Şaban Haklı & Fethi Güngör, I, 44. İstanbul.
- Apaydın, Yunus (1994). «İslam Hukukunun Konumlandırılması». *Yeni Dünya*. Nisan, S.7.
- Barlas, Asma (2014). "Müslüman Kadınlar ve Baskı: Kur'an'dan Yola Çıkan Özgürlük Okuması". *İslami Feminizmler*. Der. Zahra Ali, Çev. Öykü Elitez, İstanbul: İletişim, 65-90.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir (1984). *et-Tahrir ve't-Tenvîr*. Tunus.

- Lamrabet, Asma (2014). “Özcülüğün Reddi ile Müslüman Düşüncenin Radikal Reformu Arasında”. *İslami Feminizmler*. Der. Zahra Ali, Çev. Öykü Elitez, İstanbul: İletişim, 51-65.
- Mansurizade Said (1330). “Taaddüd-i Zevcat İslamiyette Men’ Olunabilir”. *İslam Mecmuası*. C. I, S.8: 233-238.
- Muhammed Seyyid Tantâvî (1998). *et-Tefsîru’l-Vasît li’l-Kur’âni’l-Kerîm*. Kahire.
- Reşit Rıza (1990). *Tefsiru’l-Menâr*. Mısır.
- Şefkatli Tuksal, Hidayet (2000). *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd (2000). *Câmiu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’an*. Mısır.
- Vehbe Zuhaylî (1422). *et-Tefsiru’l-Vasît*. Dımaşk.